

כיצד בוחנים נביא

גבריאל גבאי

כותבת התורה בדברים פרק יח', כ-כב' - "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים, ומת הנביא ההוא: וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה': אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא, הוא הדבר אשר לא דברו ה', בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו".

בפרשה זו נותנת לנו התורה את האפשרות לבחון את הנביא - אם הוא נביא אמת או נביא שקר. ומצינו אצל המפרשים כמה גישות להסבר הפרשה ותנאיה:

מקורות שיש לדון בהם

מהנביאים:

1. ירמיה יח', ז-י' - "רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד: ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו, ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו: ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע: ועשה הרע בעיני לבלתי שמע בקולי, ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו: נראה - שביין נבואה טובה וביין נבואה רעה - הקב"ה חוזר בו."

2. ירמיהו כח' - מסופר על חנניה בן עזור (נביא שקר) שניבא "כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה" וירמיה ניבא "בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם". ואז אמר ירמיהו לחנניה בן עזור "הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם וינבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר: הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא, יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת: נראה - שהנביא נבחן דוקא בנבואה טובה - אם נתקיימה."

מהגמרא:

1. הקב"ה אומר ליעקב אבינו - "הנה אנכי עמך, ושמרתך בכל אשר תלך" ומיד אחר כך כתוב - "וירא יעקב מאד" ומסבירה הגמרא בברכות ד'. "שהיה ירא שמא יגרום החטא". וכך מצינו באברהם שהקב"ה מבטיח לו ריבוי זרע - "כי את כל הארץ ...

ולזרעך ומיד אח"כ כתוב ששואל אברהם "מה תתן לי ואנכי הולך ערירי [עיין ברמב"ן בבראשית טו, ב'] נראה - שההבטחה שהקב"ה מבטיח לצדיקים - יכולה לחזור.

2. בשירת הים כתוב עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", ומסבירה הגמ' בברכות ד., ובסוטה לו: "עד יעבור עמך ה'" - ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית - ביאה שנייה, מכאן אמרו חכמים: ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא, כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא". [רש"י מפרש - חטאם בבית ראשון, והכוזרי ב', כב' מפרש - בזה שלא עלו כולם בימי עזרא].
גם מזה משמע שנבואה טובה - יכולה לחזור.

הדעות במפרשים

מצינו כמה גישות שונות, לפירוש וישוב הפרשיות. בשבעה דרכים יבואו אליך:

א. דעת הרמב"ם - (רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק י, והקדמה לפירוש המשניות)

הלכה ב: "ובודקין אותו פעמים הרבה, אם נמצאו דבריו נאמנים כולן - הרי זה נביא אמת כמו שנאמר בשמואל וידע כל ישראל מדין ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה".

הלכה ד: "דברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות, או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו, אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם כחזקיה. אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר, בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים חזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת נ"ה. הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא. הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה וכו' ". ועיין עוד בהקדמה לפה"מ שהאריך בזה יותר.

א"כ יוצא לשיטת הרמב"ם - הדרך שאפשר לבחון את נאמנות הנביא - ע"י נבואות טובות, שאם נתקיימו בשלמותן, הנביא הוא נביא אמת. ואם חסר פרט אחד ממה שאמר - הרי זה נביא שקר, ובזאת יבחן. אך נבואות פורענות - אין ביכולתן לבחון את הנביא, דהא בזה אם העם יחזרו בתשובה - יוכלו לבטל את הגזירה, ולשנות את הנבואה לטובה. וכן מצינו באחאב ואליהו (מלכים א' פרק כא'). ואצל יונה עם ניגיה.

מקורות לשיטתו

1. **מדרש תנחומא פרשת וירא סימן י"ג:** "א"ל ירמיה, כבר עמדו נביאי אמת לפני ולפניך "והנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת" (ירמיהו כ"ח) ואני (ירמיהו) מתנבא רעות, אם לא יבואו דברי אין אני שקרן, שהקב"ה אומר לעשות רעה וחוזר בו, ואתה מתנבא טובות ואם לא יבואו דבריך אתה נביא שקר, שהקב"ה אומר לעשות טובה ואע"פ שסרחנין הן אינו חוזר בו". ועיין עוד באותו סגנון בירושלמי (סנהדרין יא, ה').

2. **תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז' עמוד א':** "כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אפילו על תנאי, לא חזר בו." והביאו הרמב"ם בהקדמה לפהמ"ש.

3. **בראשית רבה (וילנא) פרשה נג', ד':** "ר' שמואל בר נחמן פתח (במדבר כג) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם... אלא בשעה שהקב"ה גוזר להביא טובה לעולם - לא איש אל ויכזב, ובשעה שהוא גוזר להביא רעה - ההוא אמר ולא יעשה".

ויש להבין - למה הנביא נבחן דוקא בנבואה טובה ולא בנבואה רעה? עונה ע"ז המלבי"ם (ירמיהו כח, ז' - ח') וז"ל:

"תכלית שליחת הנביא הוא להודיע לעם את הרעה שעתידיה לבא עליהם כדי שישוּבו בתשובה, ולבעבור זה היה שולח הנביא, אבל לא לבשר בשורות טובות העתידות לבוא בזמן קרוב, כי למה יודעם זה עפ"י הנביא. ולא יצויר שישלח את הנביא להודיע יעוד של טובה, רק אם נצטרך לזה כדי להחזיק את הנביא - שהנביא יוחזק לנביא אמת אם יתקיימו יעודיו אשר יעד וכמו שנאמר - "וכי תאמר בלבבך, איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה' וכו'", וזה דוקא אם ניבא יעוד טוב".

הרי שהוא מפרש שלנביא יש תפקיד אחד וזה לישר את דרכי העם, ולכן אין הוא צריך לומר אלא נבואות פורענות כשהעם נחלש וזקוק לאיום. וממילא אם הוא אומר נבואות טובות - אין זה מתפקידו, ולכן מטרתם לחזק את נאמנותו כנביא.

ונראה להוסיף – שבנבואות פורענות, שמטרתם לישר את דרכי העם, אם חזרו העם בתשובה, נעשתה כבר תכלית הנבואה ואין צריך עוד לקיימה, משא"כ נבואות טובות, שאין בתכליתן כ"א לאמן את הנביא – צריכה הנבואה להתקיים בכל מצב.

ונבוא ליישב את המקורות שהבאנו לעיל:

1. ירמיהו יח' – "רגע אדבר ... לבנות ולנטוע ... ונחמתי על הטובה" – לכאורה יש נבואה טובה שחזרתה? אלא יש לומר – שאין כאן נבואה לנביא, אלא רק מחשבת הקב"ה, ולכן נבואה כזו יכולה לחזור, כי היא לא באה לצורך בדיקת הנביא.
2. בענין יעקב ואברהם – שיראו שמא יגרום החטא. כבר ענה על זה הרמב"ם בפירוש המשניות – "דע שאין זאת אלא במה שבין ה' לנביא. אבל חלילה שיאמר ה' לנביא להבטיח לבני אדם טובה בסתם, ולא תתקיים אותה הבטחה וכו'"
ונראה הטעם לזה – שהרי כבר ביארנו שהטעם שאין נבואה טובה חוזרת, כי מתחילה היא באה כדי לאמת את הנביא לפני העם, וא"כ כאן שהוא ניבא על עצמו – לא שייך לומר שהנבואה לא תחזור.
3. בענין שירת הים – "עד יעבור - ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא". הרי שיש נבואה טובה שחוזרת. ויש ליישב גמרא זו בכמה אופנים.
הלחם משנה – זה לא נאמר בלשון נבואה אלא בדרך דרש. ובכהאי גוונא – יכולה הנבואה לחזור.
הצל"ח – כבר ביארנו שהטעם שאין נבואה טובה חוזרת, כדי לאמת את הנביא בפני העם. וא"כ בנבואת משה אין לומר את זה, שהרי כבר נאמר בו "ובך יאמינו לעולם", ולכן הקב"ה יכול לחזור בו מנבואתו. משא"כ שאר הנביאים – שיש צורך לאמת את נבואתם כלפי העם. (ועיין ברמב"ם ביסודי התורה תחלת פרק שמיני, שמבאר שאין אנו מאמינים במשה כנביא מכוח אותות, אלא מזה ש"עינינו ראו ולא זר" – שהקב"ה מדבר עימו).
בן יהוידע – מפרש ע"פ מה שכתוב במדרש תנחומא פרשת בשלח סימן יא: "משה פתח תחלה וישראל גומרין, משה אמר - עזי וזמרת יה, וישראל אומרים - ויהי לי לישועה". יוצא לפי זה שמה שנאמר בשירת הים, אין זה נבואת משה על ישראל, אלא ישראל על עצמם. וכבר ביאר לנו הרמב"ם בהקדמה לפהמ"ש: שנבואה שנאמרה לנביא על עצמו – יכולה לחזור, וכהבטחת הקב"ה ליעקב אבינו.

ב. דעת הרלב"ג (ר' לוי בן גרשום בפירושו עה"ת והובאו דבריו בספר אור ה')

מסכים לדברי הרמב"ם- שמבחן הנביא נעשה ע"י קיום נבואות טובות שניבא. אלא מחלק את הנבואות לשני סוגים: א. נבואות שמקורן בגרמים השמימיים. ב. נבואות שמקורן בהשגחה פרטית.

כאשר הנבואה באה מצד הגרמיים השמימיים, אם הנבואה רעה, והעם חוזר בתשובה - הקב"ה ישנה את הטבע בעבורם וימנע את הרע. אך אם הנבואה טובה חטאו העם - אין הקב"ה משנה בעבור זה את הטבע. והטעם לדבר: "שהבחירה הושמה באדם - לתקן המעוות בגרמיים השמימיים, לא לקלקל". ולכן נביא יבחן, כאשר הוא ניבא נבואה טובה מצד הגרמיים השמימיים - שאם נבואה כזאת לא תתקיים, בידוע שהנביא הוא נביא שקר. אך כאשר הנבואה לא באה כי אם מצד ההשגחה הפרטית, ואין בקיום הנבואה או בביטולה שינוי במהלכי הטבע, נבואה שכזאת תמיד תאמר על תנאי, במצב מקבל הנבואה. ולכן אם הנבואה טובה והמקבל חטא, או נבואה רעה והמקבל חזר בתשובה הנבואה תתבטל, ואין בזה משום הכחשת הנביא.

ובזה הוא מפרש את פחדו של יעקב שמא יגרום החטא' - מפני ששם, הטוב המיועד היה מההשגחה הפרטית כי לא יתכן שהקב"ה ישמור עליו בכל אשר ילך - אם לא בהשגחה הפרטית.

הפסוקים בירמיהו כח' - מה שאמר ירמיהו לחנניה בן עוזר - זה חיזוק לדבריו, שיש הבדל בין נבואה טובה לרעה.

ג. דעת ר' חסדאי קרשקש (בספרו אור ה' מאמר ב' כלל ד' פרק ב')
יש שני מציאויות שבהם נצרך נביא להתנבאות: א. כדי לאמת נבואתו. ב. לחזק את העם, ולישר אורחותם על הצד של הגמול והעונש.

כאשר הנבואה היא מהצד שלאמת את נבואתו - כל נבואה שהוא יתנבא בין לטוב, ובין לרע - א"א בדבר ההוא שישתנה, ולא יסכים ה' על ביטול האות ההוא. וכך יש לפרש את הפסוקים בפרשת שופטים שלא חילקו שם בין נבואה טובה לרעה.

אמנם כאשר הנבואה אין במטרתה, כי אם לחזק ולישר את העם - אם הנבואה טובה, היא לא תחזור וע"ז נאמר בברכות ז. "כל יעוד שיצא מפי הקב"ה אפילו על תנאי - אינו חוזר". אבל נבואות רעות מסוג זה - אם יחזרו העם בתשובה הנבואה יכולה להתבטל. וזה ההבדל בין נבואה טובה לרעה שהזכיר ירמיהו לחנניה בן עוזר.

ומה שנאמר בירמיהו יח' "רגע אדבר ... לנתוץ ולהאביד - ונחמתי על הרעה, ורגע אדבר על גוי ... לבנות ולנטוע ... ונחמתי על הטובה", מפרש הרב - שזה מציאות שאין כאן נבואה לנביא, רק מחשבת השכינה.

ד. דעת עקדת יצחק - (ר' יצחק בן עראמה - על פרשת שופטים)
כל נבואה בין טובה ובין רעה בהשתנות המקבל, יכולה להשתנות ולהתבטל. דבר זה מחויב שיהיה "כדי שלא תבא להם ההבטחות הראשונות אשר הובטחו האבות עליהם, לפוקה, ולמכשול, לאמר מעתה לא יוכל להרע אותנו. אלא שיפחדו תמיד, כמו שהיו האבות עצמם, וכל הצדיקים - עושים שמא יגרום החטא, ואשרי אדם מפחד תמיד".

ומה שאמרה הגמ' בברכות ז. "כל מה שיצא מפי הקב"ה לטובה - אפילו על תנאי אינו חוזר", אין הכוונה שלא יכולה להתבטל כלל, אלא לומר שיש מגמה אלוקית שלא לבטלו - "שמידה טובה מרובה", אבל כאשר יחטאו, אף נבואה זו יכולה להשתנות.

ובזה יש לפרש את הפסוקים בירמיהו יח' - שבין נבואה טובה ובין נבואה רעה יכולה להתבטל כאשר יחזרו בתשובה או יחטאו.

את הפסוקים בפרשת שופטים מפרש הרב באופן שונה מזה שפירשו הקודמים. כדי להאמין לנביא אשר מתנבא, אין צריך שהוא יעשה לנו אות ומופת, אלא די שהוא מוחזק לנו כצדיק, בדברי רש"י (דברים יט', כב') "הרי שבא ואמר עשו כך וכך, ומפי הקב"ה אני אומר – כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצוות, לא תשמע לו, אא"כ מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור, כגון אליהו בהר הכרמל וכו'" – הרי שאין צריך לבקש מכל נביא אות ומופת, אלא די שהוא מוחזק לנו כצדיק. (עיין ברמב"ן שם שחולק על רש"י, וסובר שלא די שהוא מוחזק כצדיק אלא צריך שיעשה גם מופת, וכך גם דעת הרמב"ם לעיל. מ"מ הרב כאן מוצא לו מקום להשען - בשיטת רש"י). ומה שדברה שם הפרשה בענין אות ומופת, זה כאשר יבוא נביא אחר להכחיש את דברי הנביא הראשון. מציאות כזאת תמיד תהיה כאשר נביא ה' ינבא נבואות פורענות כדי להשיב את העם בתשובה. ונביא השקר – "הוא תמיד מרפה נגעים אל נקלה לאמור שלום שלום ואין שלום". ואז ישאלו העם – באיזה נביא יש להאמין. עונה על זה התורה – "אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יבוא – הוא הדבר אשר לא דברו ה', בודון דברו הנביא".

ובזה מיושב מה שאמר ירמיהו לחנניה בן עוזר – "הנביא אשר ינבא לשלום – בבא דבר הנביא, יודע אשר שלחו ה' באמת". ובוזה מבואר דברי התנחומא והירושלמי, שנביא נבחן בנבואות טובות שאומר – כי כן דרכם של נביאי השקר לנבא טובות לעם כנגד נביא ה' שניבא פורענות כדי להשיב את העם בתשובה.

ה. דעת האברבנאל (דון יצחק אברבנאל עה"ת בפרשת שופטים. וכן בירמיהו יח') יש שלוש סוגי נבואות שנביא מתנבא בהם: א. על עשית אות ומופת – כגון שיעשה שינוי בגדרי הטבע. ב. הגדת מה שקרה או מה שיקרה בדברים שאין להם קשר בין טוב לרע כגון מה שהגיד שמואל לשאול בענין האתונות. ג. יעודים טובים או רעים שיהיו לאומה מן האומות או לאיש מן האישים בעתיד.

מה שדברה עליו התורה בפרשת שופטים – שאפשר לבדוק נאמנות נביא, זה רק בנבואות מסוג א' או ב' - דהיינו נבואות שאין בהם התיחסות למצב הרוחני של המקבל, בכאלו נבואות אין סיבה שלא יתקיימו, ולכן הנביא שניבא אותם, אם לא יתקיימו נבואתיו אלו - בידוע שהוא נביא שקר. אולם בנבואות שהם יעודים טובים או רעים (סוג ג') - הם באות על תנאי לפי מצב המקבל, באופן שאם הוא יחזור בתשובה, או יחטא - הנבואה תשתנה בין לטוב ובין לרע. ואלו דברי הקב"ה לירמיהו (פרק יח') "רגע אדבר וכו'", שבין יעוד טוב ובין רע – יכול להשתנות, בהשתנות המקבל. וכן יש לפרש בזה למה ירא יעקב שמא יגרום החטא.

אלא שיש להקשות מהגמ' בברכות ז. – "כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפלו על תנאי – אינו חוזר" – יוצא שיעוד טוב, אין הקב"ה חוזר בו לעולם?

האברבנאל בעקבות זה נותן לנו יסוד חשוב, וזה לשונו: "נאמר שהמאמר ההוא היא סברה גוברת שחשב האומר אותו, שיעוד הטוב אינו חוזר. וכבר כתב הרמב"ם בפירוש בפרק חלק שהמאמרים שאינם לענין מעשה, או בענין הדין, שאין האדם מחויב להאמין בהם, כי אם לפי שיהיה מסכים אל שרשי התורה וענייניה. כי הסברות ההם לא היו הלכה למשה מסיני לחכמים ההם, כי אם מחשבה וסברה עיונית, ולא זולת זה".

אלא עדין יוקשה לנו בדברי האברבנאל מה שאמר ירמיהו בפרק יח' לחנניה בן עזור "הנביא אשר ינבא לשלום, בבא דבר הנביא, יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת". – משמע שנביא נבחן, ביעוד טוב שאמר, וכמבואר בתנחומא ובירושלמי לעיל וזה ההיפך מדברי האברבנאל. ע"ז עונה האברבנאל בפירושו לירמיהו כח', ט', שהסבר הפסוקים הוא – שירמיהו ניבא שהכלים בכלה יבאו ושמה יהיו, אך חנניה בן עזור לפי חז"ל (סנהדרין פט.) לא היה נביא שקר אלא נביא טועה, והיה מתנבא "כלי בית ה' מושבים מבבלה", וחשב שיותר יאמינו לו כיון שהוא מתנבא טוב על העם, וירמיהו מתנבא רע על העם. ועל זה ענה לו ירמיהו – שעל פי זה א"א לקבוע איזה נביא דובר אמת. אלא "הנביא אשר ידבר שלום, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת". דהינו – שיש להמתין ולראות איזה נבואה תתקם, ועי"ז יש לקבוע איזה נבואה היא האמתית. יוצא ע"פ הסבר זה שאין מקור בפסוקים שיש לבחון את הנביא דוקא בנבואה טובה, ולא בנבואה פורענות.]וע"ע אברבנאל לפרשת דברים שמציע פירוש אחר שהוא תואם במהלכו לפירוש של בעל העקידה שהבאנו לעיל].

ו. דעת הרד"ק (ר' דוד קמחי לפירושו לספר ירמיהו כח', ז')

ז"ל: "הענין שאמר (ירמיהו לחנניה בן עזור - "הנביא אשר ידבר שלום, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת"), כי בהבטחת הטובה יבחן הנביא כי אם יבטיח טובה ולא תבא, בידוע שהוא נביא שקר. כי כל טוב שיבטיח האל אפילו על תנאי – הוא בא, אבל באמת תסור ממנו הטובה ההיא אם יחטא, כמו שאמר – "רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע יעשה הרע בעיני, ונחמתי על הטובה (ירמיהו יח', ט') אומנם על כל פנים תחול הטובה ותבא. אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא כלל – לא יודע בזה שהוא נביא שקר – שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה כשעשו תשובה – כמו שעשה באנשי נינוה" (ועיין עוד ברד"ק לירמיהו יח', ט' שחזור על הסבר זה).

הרד"ק מסכים להנחה שנבואה טובה לא תוזרת ריקם, בזה נבחן הנביא, שאם ניבא טוב ובא רע – הרי בידוע שהנביא הוא נביא שקר. וכך הוא יפרש את הפסוקים שבפרשת שופטים, ואת הפסוקים בירמיהו יח' בענין ירמיהו וחנניה בן עזור, ואת התנחומא, והירושלמי ואת הגמ' בברכות ז. – שכל דבר שיוצא לטוב לא חוזר. אלא זה לא סותר, שעדין קיום הנבואה תלוי במעשיו של המקבל. שאם הוא ישמור על מצבו הרוחני – הטובה תבא במלא עוצמתה, אך אם יחטא – הנבואה תתקם, אבל בעוצמה חלשה יותר.

לפי זה אפשר להבין למה ירא יעקב אבינו שמא יגרום החטא – כי הגם שמחויב שתתקם ההבטחה, מ"מ איך היא תבא – זה כבר תלוי במעשיו, שאם יחטא – זה יכול לבוא ע"י יסורים וצער.

ולפי זה יש לפרש גם את דרשת הגמ' שהבאנו לעיל – "עד יעבור עם זו קנית – ביאה שניה, ראויים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע אלא שגרם החטא". – א"א לומר שנתבטלה הנבואה לגמרי, שהרי הם עלו לארץ בימי בית שני ובנו את בית הבחירה. אלא שלא היה לזה קיום כמו בבית ראשון, והטעם לדבר – מפני שגרם החטא.

ז. דעת המהר"ל (ר' יהודה בר' בצלאל לוואי בגור אריה בפרשת וישלח ד"ה "שמא יהרג", ופרשת שופטים ד"ה "ולא יהיה")

יש חילוק בין הבטחה ובין נבואה. שהקב"ה מבטיח דבר לנביא או לאומה – זה נאמר ע"י תנאי, ויכול להשתנות ע"י שינוי במעשיו של המקבל, ולרוב הבטחות כאלו באות בלשון עתיד. מסוג נבואות שכאלו אין מקום לבחון את הנביא, שהרי בכל מקרה, בין נבואה טובה ובין רעה, זה נאמר על תנאי. וכך יש לפרש את פחד הצדיקים "שמא יגרום החטא", ואת מה שנאמר בשירת הים "עד יעבור וכו'" – כי כל אלו נאמרו בלשון הבטחה בלבד ואין כאן גזירה אלוקית. וכן יש לפרש את דברי ירמיהו יח' "רגע אדבר על עיר וכו'" – שבין נבואה טובה ובין רעה יכולה להשתנות, בגלל החטאים או המעשים טובים של המקבל.

אך יש נבואות – שבהם הנביא מודיע מה נגזר כבר, ומה עומד לקרות בעתיד. לרוב נבואות כאלו באות בלשון עבר, להורות שזה כבר נגזר ויבא על כל פנים. בנבואות מסוג זה, אם הם נבואות טובות – בהם יבחן הנביא, כי אין שום סיבה שהנבואה תחזור, אף אם יחטאו. אך נבואות רעות – אם יחזרו העם בתשובה, אפשר שהקב"ה יעשה להם נס, ויבטל את רוע הגזירה. ואלה הם דברי ירמיהו לחנניה בן עזור.

סיכום:

התורה בפרשת שופטים (יח', טו'-יח') צוותה אותנו לשמוע אל דברי הנביאים – "נביא אקים להם מקרב אחיכם כמוך, ונתתי דברי בפיו, ודיבר אליהם את כל אשר אצוונו, והיה האיש אשר לא ישמע אל דבריו אשר ידבר בשמי, אנכי אדרוש מעמו" אך דבר זה מוליד סכנה רבה, וזה שאנשים יתחזו לנביאים ויטעו את העם, ולכן באה התורה ונתנה לנו את האפשרות להבחין, איזהו נביא ששלחו ה' ואיזהו נביא שמדבר בשם אלוקים אחרים. וכן כתב (יח', כא'-כב') "וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה', אשר ידבר בשם ה' ולא יהיה הדבר, ולא יבוא – הוא הדבר אשר לא דברו ה', בודון דברי הנביא".

ונחלקו המפרשים – באיזה סוג נבואות נבחן הנביא, ובאיזה נבואות א"א לבחון את הנביא:

1. הרמב"ם- הנבואות המתחלקות לשני סוגים – נבואות טובות ונבואות רעות. נביא שמנבא נבואה טובה – הנבואה חייבת להתקיים, ואף אם העם חטא. בנבואה שכזאת יבחן הנביא אם הוא נביא אמת או שקר. אך נביא שמנבא נבואה רעה – אם יחזרו העם בתשובה אפשר שתתבטל הנבואה, ולכן אם לא תתקיים הנבואה, א"א לומר שזהו נביא שקר.
2. הרלב"ג – יש שני מקורות שמהם יוצאים, נבואות ליעוד טוב או רע – א. נבואות שמקורם מהגרמיים השמימיים ב. נבואות שמקורם מהשגחה פרטית. כאשר הנבואה מהגרמיים השמימיים – זה אומר שהיעוד הוא חלק ממהלכי הטבע, ולכן יעוד טוב – לעולם לא יחזור, כי הקב"ה לא ישנה

- ממהלכי הטבע בעבור חטאי האדם. אך יעוד רע – אם יחזרו העם בתשובה הקב"ה ישנה את הטבע בעבורם.
- אך כאשר הנבואה היא מהשגחה פרטית, ואין לה שייכות למהלכי הטבע, בין נבואה טובה ובין רעה – תשתנה בהשתנות המקבל. ולכן הנביא יכול להבחין רק בנבואות טובות שמקורם בגרמיים השמימיים.
3. ר' חסדאי קרשקש – יש שני סוגי נבואות שהנביא נשלח להינבא – א. נבואה שכל מטרתה להוכיח לעם את נאמנותו כנביא. ב. נבואה שבאה לחזק את העם וליישר אותו ולקרבו להקב"ה.
- כאשר הנבואה באה כדי להוכיח את נאמנותו, נבואה זו בין טובה ובין רעה – לעולם לא תחזור. אך כאשר נבואה באה כדי לחזק את העם, אם היא נבואה טובה – היא לא תחזור מהטעם שכל יעוד שיצא מהקב"ה לטובה – אינו חוזר. ואם היא נבואה רעה – יש יכולת לעם ע"י מעשיהם הטובים להפוך את הנבואה לטובה.
4. עקדת יצחק – נביא שבא לומר לנו נבואה כדי שנקיים את דבריו – אין הוא צריך להוכיח את נאמנותו כנביא, אלא די בזה שהוא מוחזק אצלנו כחסיד, והוא לא סותר את כללי הנבואה. (וכך סובר גם רש"י בחומש, אולם הרמב"ן חולק וסובר שלא די בזה שהוא מוחזק כחסיד אלא הוא חייב לעשות אותו לנאמנותו וכן סובר הרמב"ם).
- ומה שדברה התורה, זה כאשר יש לנו שני נביאים שמכחישים אחד את השני. בדרך כלל נביא אמת יאמר נבואות פורענות, ונביא שקר יאמר נבואות נחמה – באה התורה ונתנה לנו הוראות איך לבחון, מי נביא אמת ומי נביא שקר.
5. האברבנאל – אין נביא נבחן בנבואות טובות או בנבואות רעות שאמר – כי נבואות אלו נאמרות על תנאי, ואם המקבל יחטא או יחזור בתשובה – יש ביכולתו לשנות את הנבואה.
- נביא נבחן בנבואות שאין להם קשר בין יעוד טוב ורע – כגון עשית אותות ומופתים, או בהודעה מה שקרה או מה שיקרה – ללא קשר בין טוב לרע. נבואות אלו אין סיבה שיתבטלו או ישתנו – ולכן בהם יש לבחון את נאמנות הנביא.
6. הרד"ק – מסכים לעקרון שהובא ברמב"ם – שיש שני סוגי נבואות, נבואה טובה ונבואה רעה. נביא נבחן בנבואה טובה שאומר – שאם התבטלה בידוע שזה נביא שקר, אך בנבואה רעה א"א לבחון נביא – שהעם במעשיהם יכולים לבטל את רוע הגזירה. אלא שהרד"ק מתמודד עם הקושי שהעלו המפרשים האחרים, א"כ העם יוכלו לחטוא ולסמוך על הנבואה שנאמרה להם. לכן מפרש הרד"ק שעדין יש למקבל יכולת להשפיע על הנבואה – אם ישמור על מצבו הרוחני – הנבואה הטובה תתקיים במלוא עוצמתה, אך אם יחטאו העם – הנבואה גם תתקיים אבל בצורה מצומצמת יותר או ע"י צער ויסורים.
7. המהר"ל – יש לחלק בין שני סוגים א. הבטחות ב. נבואות.
- כאשר דבר נאמר בגדר של הבטחה הוא נאמר על תנאי, ותמיד הוא יכול להשתנות, בהשתנות המקבל. אך כאשר דבר נאמר בלשון של נבואה – זה אומר שהדבר כבר נגזר. וכזה יש לחלק בין גזירה טובה – שלעולם לא תשתנה ואם

השתנה, הנביא נתפס בשקרו. ובין גזירה רעה שאם תשתנה, יש לתלות את זה במעשיהם הטובים והמשופרים של המקבלים.

דברי סיום

לנבואה יש כח השפעה חשוב מאוד- בהנהגת עם ישראל. וכלשון הרב קוק בעין איה (ברכות פ"א, קל"ו) "כח הנבואה שהשפיע הקב"ה לישראל בזמן הנבואה, היתה תעודתו – למלא את הצרכים הנצחיים של האומה, להנחלה חיי עד רוחניים, גם ללמדה אורחות חיים שבהם תשיג הקיום התמידי, שיהא רוחה חי לעולמים, ושתזכה לקיום לאומי בעתיד".

וכגודל חשיבותה הרמה, כן הסכנה הגדולה הכרוכה בה, מאנשים רעים הרוצים לשלוט על העם, וישתמשו בכח זה של הנבואה לממש את רצונם. ולכן הוצרכה התורה – באותם פסוקים שצוותה אותנו על הנבואה – להזהירנו, ולתת לנו את הכלים, ולדעת לזהות את האנשים הללו, ולהתרחק מהם, ולבערם.